

HISTORIA / HISTORY

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ

KOŚCIOŁY I PARAFIE DIECEZJI EŁCKIEJ (CZEŚĆ 9)

W kolejnej części cyklu *Kościół i parafie diecezji ełckiej* przedstawione zostaną cztery parafie z dekanatu gołdapskiego, tj. pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła w Gołdapi, św. Leona i św. Bonifacego w Gołdapi, św. Józefa Robotnika w Gołdapi, pw. św. Antoniego Padewskiego w Górnym oraz jedna parafia z dekanatu ełckiego – Świętej Rodziny, tj. pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Grabniku. Wszystkie wywodzą się z terenów dawnej diecezji warmińskiej, które weszły w skład diecezji ełckiej 25 marca 1992 r. Najstarszym ośrodkiem kultu katolickiego jest tu parafia w Grabniku (istniała już w XV w., następnie została sprostanzantyzowana) oraz pw. św. Leona i św. Bonifacego w Gołdapi (początek ośrodka datuje się na XIX w.). Największą parafią pod względem liczby wiernych jest parafia pw. NMP Matki Kościoła w Gołdapi – ma ona obecnie ok. 8,5 tys. wiernych. Przy niej znajduje się także siedziba dekanatu gołdapskiego oraz Sambijskiej Kapituły Konkatedralnej.

Gołdap (Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła)

Słowo „goldap” (w spolszczeniu Gołdapa) występowało pierwotnie jako nazwa rzeki, następnie użyte zostało jako nazwa jeziora, a później osady i oznaczało tyle, co „rzeka płynąca w obniżeniu”. Samą miejscowość założył w 1564 r. książę Albrecht, a prawa miejskie uzyskała ona 14 maja 1570 r. od jego syna Albrechta Fryderyka. Miasto spalone przez Tatarów w 1657 r. często było niszczone przez pożary: w 1660 r., 1662 r., 1676 r., 1691 r., 1694 r., 1747 r. i 1834 r. Wielkim niebezpieczeństwem dla miasta były również zarazy: w 1625 r., 1661 r. i z lat 1709–1710. W 1566 r. Gołdap miała niewiele ponad 400 mieszkańców, w 1657 r. – ok. 450, w 1757 r. – ok. 2200, w 1855 r. – 4021, w 1933 r. – 9980. Obecnie liczy niewiele ponad 15 tys. mieszkańców.

Za początek istnienia wspólnoty protestanckiej w Gołdapi przyjmuje się rok 1568. Wówczas to starosta w Wystruci zobowiązał się do utrzymania w Gołdapi pastora, gdyż zbór nie był w stanie sam utrzymać duchownego. Kościół zlokalizowano poza obrębem zabudowań, na wzgórzu, co nadawało mu charakter obronny. Zaczęto go wznosić w 1577 r., a ukończono dopiero w drugiej połowie XVII w. Była to budowla halowa, z cegły, z masywną wieżą od strony zachodniej, w stylu gotyckim. Około 1700 r. w kościele tym zainstalowano barokowy ołtarz i kazalnicę wykonaną przez mistrza Pfeffera z Królewca. Pierwszym pastorem był nieznany z imienia Buchholz, diakonem zaś Stanisław Wirzyński. Przez cały XVII w. nabożeństwa odbywały się w językach: polskim, litewskim i niemieckim. Zbór usamodzielniał się ostatecznie w 1601 r., gdy zniesiono jego zależność od starosty w Wystruci, dokąd dotychczas płacono dziesięcinę.

Po 1945 r. na tereny te napłynęła ludność głównie wyznania katolickiego. Parafię katolicką pw. NMP Matki Kościoła w Gołdapi erygował bp Jan Obląk 26 sierpnia 1984 r. Na kościół parafialny przeznaczono świątynię poprotestancką, która została podczas działań wojennych na przełomie lat 1944/1945 znacznie zniszczona i stała od wielu lat w ruinie. W latach 1981–1984 została ona odbudowana i przeznaczona do kultu Bożego. Uroczystościom konsekracyjnym, które odbywały się 11 czerwca 1984 r., przewodniczył bp J. Obląk. W 1992 r. Jan Paweł II podniósł kościół w Gołdapi pw. NMP Matki Kościoła do godności konkatedry w nowo utworzonej diecezji ełckiej. Parafia jest siedzibą dekanatu gołdapskiego (pw. NMP Matki Kościoła), w skład którego oprócz wymienionej wchodzi sześć parafii: Banie Mazurskie, Gołdap (pw. św. Józefa), Gołdap (pw. św. Leona i św. Bonifacego), Górne, Grabowo i Żabin.

W bryle kościoła wyróżniają się wieża, nawa i dwie boczne kruchty. Bryła wieży i nawy podparte są szkarpami na osi przekątnych. Dachy kościoła są dwuspadowe. Całkowita długość kościoła wynosi 50 m, szerokość 24 m, wysokość do sklepienia 20 m. Wysokość wieży sięga 45 m.

W prezbiterium na głównej osi widzimy czterometrowy krzyż, który wykonał Tadeusz Szponar (artyista rzeźbiarz z krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych). Po obu stronach krzyża widnieją witraże (po lewej – Zmartwychwstanie, po prawej – Zesłanie Ducha Świętego). Po stronie północnej krzyża wisi obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, po stronie południowej obrazy św. Brunona i Jezusa Miłosiernego. Na południowej ścianie prezbiterium znajduje się witraż przedstawiający Matkę Bożą Zielną. Poniżej krzyża umieszczono „tryptyk maryjny”. W centrum tryptyku znajduje się rzeźba Maryi Królowej Polski i świata z Dzieciątkiem Jezus na rękach. Matce Bożej asystują dwaj patronowie diecezji ełckiej: święty Wojciech oraz święty Brunon z Kwerfurtu. Rzeźby te wykonał p. Grzegorz Sacala – artysta rzeźbiarz z Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Na skrzydłach „tryptyku maryjnego” widoczne są ewangeliczne sceny mariologiczne. Na lewym skrzydle u góry scena Zwiastowania Najświętszej Maryi Pannie. Na prawym skrzydle tryptyku u góry zobrazowane zostały odwiedziny Maryi u św. Elżbiety. Na lewym skrzydle u dołu jest Boże Narodzenie, a na prawym skrzydle tryptyku u dołu pokłon Trzech Króli. Całość jest dziełem p. Zbigniewa Arejszy z Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Wszystkie rzeźby w tryptyku wykonane są

z drewna lipowego i złocone 23-karatowym złotem. Szafa, w której znajdują się rzeźby, wykonana została z drewna dębowego i czereśniowego, złocona również 23-karatowym złotem. Trzecim elementem ołtarza jest tabernakulum w koronie drzewa, którego pień wyrasta z posadzki. Jest to metaloplastyka wykonana w pracowni p. Czajki w Przemyślu w 2009 r.

Ściany nawy zdobią stacje Drogi Krzyżowej, miedziane, oprawione w ramę niewielkiego formatu (około 50 x 50 cm), o wklęsłych bokach, z wieńczącym je krzyżem. Po prawej, południowej stronie w niszy znajduje się zdjęcie Jana Pawła II oprawione w prostą drewnianą ramę. Na ścianie północnej odnajdujemy figurę św. Józefa z małym Panem Jezusem.

Naprzeciw ołtarza głównego widzimy chór muzyczny wsparty na czterech murowanych filarach. Na chórze – organy z 1999 r., wyprodukowane przez firmę Ahlborn. Jest to instrument cyfrowy o 39 głosach. W kruchcie znajduje się obraz bł. Jerzego Popiełuszki, tablica upamiętniająca osoby internowane w stanie wojennym w Gołdapi oraz tablica upamiętniająca 25-lecie Solidarności.

Przy kościele znajduje się grota Matki Bożej Uzdrawienia Chorych, upamiętniająca ofiary Golgoty Wschodu, Charkowa, Katynia, Miednoje oraz tablice poświęcone św. Janowi Pawłowi II i bł. ks. Jerzemu Popiełuszcze. Nad tablicami widzimy popiersia św. Jana Pawła II i bł. ks. Jerzego Popiełuszki. Przed grotą stoi ołtarz polowy, przy którym w ciepłe dni są odprawiane Msze święte oraz nabożeństwa majowe i czerwcowe.

Obecnie na terenie parafii są dwie kaplice filialne: w Mazuciach (Trójcy Przenajświętszej) i Kośmidrach (pw. Matki Bożej Fatimskiej) oraz kaplica szpitalna (pw. św. Kamila). Żadna z kaplic nie jest obiektem typowo sakralnym. W przeszłości w parafii były jeszcze kaplice filialne w Galwiciach (w 1991 r. weszła ona w skład nowo powstałej parafii pw. św. Józefa Robotnika w Gołdapi) oraz w Juchnajiach (funkcjonowała do 2015 r.).

W mieście znajduje się kilka cmentarzy. Pierwszy, przy ul. Cmentarnej, o powierzchni 0,39 ha, powstał zaraz po II wojnie światowej (obecnie zamknięty). Drugi cmentarz, funkcjonujący od 30 września 1961 r., mieści się przy ul. Gumbińskiej, na trasie w kierunku przejścia granicznego Gołdap–Gusiew. Jego powierzchnia to ok. 5 ha (bez parkingu). Oprócz tych cmentarzy na terenie parafii jest jeszcze kilka innych. Cmentarz przy ul. Suwalskiej powstał ok. 1915 r. i zajmuje 0,23 ha powierzchni. Znajdują się na nim groby ok. 150 żołnierzy niemieckich i ponad 400 rosyjskich, zmarłych i poległych w latach 1914–1920. Inny cmentarz znajduje się przy ul. Bocznej. Na cmentarzu tym jest dziewięć zbiorowych mogił ułożonych na dwóch tarasach. Łącznie spoczywa tu ok. 130 bezimiennych żołnierzy armii rosyjskiej. Został założony w czasie I wojny światowej, a ostatecznie urządzony w latach dwudziestych. Przy ul. Cmentarnej znajdują się trzy cmentarze ewangelickie: Cmentarz I, II i III. Najbardziej wyeksponowany jest Cmentarz I, położony po północnej stronie ulicy, przy jej skrzyżowaniu z ul. Mazurską. Wielkość jego sięga 1,2 ha. Założono go w drugiej połowie XVIII w. Jest jeszcze jeden cmentarz, tzw. Kirkut-Alter Israelischer Friedhoff, założony w pierwszej połowie XIX w. Jego powierzchnia wynosi 0,03 ha.

Najstarszy nagrobek (maceba/macewa) pochodzi z 1860 r. Niewiele na nim nagrobków, pozostaje pod opieką gminy. W 1989 r. przeszedł renowację.

Obecnie kościół pw. Matki Kościoła jest również siedzibą Sambijskiej Kapituły Konkatedralnej. Diecezja sambijska została utworzona 4 lipca 1243 r. ze stolicą w Królewcu, a Kapituła Sambijska jako kolegium kanoników powołana została 1 stycznia 1285 r. Organizacja Kapituły Sambijskiej nie odbiegała od innych kapituł pruskich i majątkiem zasadała się na jednej trzeciej terytorium diecezji (dwie trzecie należało do zakonu krzyżackiego). Od chwili powstania zdominowana była przez Krzyżaków. Kanonicy i wybierani z ich grona biskupi byli przeważnie kapłanami krzyżackimi. W 1302 r. Kapituła Sambijska przeniesiona została do Królewca, gdzie w 1333 r. rozpoczęła budowę kościoła kapitulnego, który po reformacji przyjął nazwę katedry. Rok 1525 był przełomowym w dziejach kapituły. Po przejściu na reformację biskupa Polenza niektórzy kanonicy oraz księża przyjęli luteranizm albo opuścili granice diecezji. Po II wojnie światowej teren byłej diecezji sambijskiej znalazł się w obrębie obwodu kaliningradzkiego. Jedynie mały skrawek diecezji wraz z Gołdapią znalazł się po stronie polskiej. W 1989 r. bp warmiński Edmund Piszcz, nawiązując do historycznej diecezji, powołał Sambijską Kapitułę Kolegiacką w Gołdapi, która po utworzeniu diecezji ełckiej 25 marca 1992 r., stała się Sambijską Kapitułą Konkatedralną.

Plebania powstała w drugiej połowie XX w. (lata osiemdziesiąte). Jest to budynek murowany, piętrowy, z zagospodarowanym poddaszem. Przybliżone wymiary plebanii: 16 m szerokości, 25 m długości i 6 m wysokości.

W 1997 r. i 2017 r. liczbę katolików podawano na ok. 8500 osób. W skład parafii wchodzi następujące miejscowości: Bałupiany, Barkowo, Grygieliszki, Juchnajcie, Kośmidry Osiedle, Kośmidry Wieś, Łobody, Mażucie, Pietraszki, Piękne Łąki, Somaniny, Skoczce, Wiłkajcie, kol. Żeromskiego, oraz ulice: Armii Krajowej (cała oprócz nr. 32a i 34), Bagienna, Boczna, Cmentarna, Dolna, Górna, Krótka, Klonowa, Kolejowa, Lipowa, 11 Listopada, Malarska, Matejki, Mazurska, Mickiewicza, Mikołajczyka, Osiedle Młodych, Okrężna, Okrzei, Paderewskiego, Plater, Podgórna, bł. ks. Popiełuszki, Przytorowa, Reymonta, Sikorskiego, Słoneczna, Spokojna, Suwalska, Szkolna, Topolowa, pl. Zwycięstwa, Żeromskiego, Wąska.

Pierwszym proboszczem parafii był ks. Aleksander Smeździk (1984–2004), a po nim ks. Janusz Mroczkowski (2004), ks. Stanisław Gadomski (2004–2012), ks. Marek Duba (2012–2017), ks. dr Andrzej Jaśko (2017–2019) i ks. Tomasz Lalak (od 2019 r.). Z parafii pochodzą m.in. o. Jan Ćwikowski CSsR, o. Wiesław Dąbrowski SDB, ks. Jarosław Dąbrowski, ks. Jarosław Mierzejewski, ks. Maciej Mackiewicz, ks. Marcin Mackiewicz, o. Bartłomiej Kolankiewicz OCD, ks. Konrad Sęk, s. Irena Zakrzewska RM, s. Iwona Leszczyńska CSA oraz br. Adam Ćwikowski CSsR.

Gołdap. Z dziejów miasta i powiatu, pod red. A. Wakara, Olsztyn 1971; J. Ptak, *Gołdap*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 1270; Z. Mazur, *Sambijska kapituła konkatedralna w Gołdapi*, „Kronika Urzędowa Diecezji Ełckiej” 1992, nr 1, s. 104–106; M. Ratasiewicz, *Konkatedra w Gołdapi, kościół pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła*, „Martyria” 1992, nr 3, s. 10; Z. Mazur, *Diecezja sambijska – szkic do dziejów*, Gołdap–Giżycko–Ełk 1994; Z. Mazur,

750-lecie utworzenia diecezji sambijskiej – uroczystość w Gołdapi, „Martyria” 1993, nr 7, s. 5; *Gołdap i okolice*, pod red. J. Kopeciała, Suwałki 1995; W. Guzewicz, K. Sęk, *Dziedzictwo wiary. Parafie i kościoły dekanatu gołdapskiego pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła*, Elk 2011, s. 23–40; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 291–293; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 135–136; M. Salamon, *Kapituła sambijska w drodze do Gołdapi*, Elk 2021.

Gołdap **(Św. Leona i św. Bonifacego)**

Parafię pw. św. Leona i św. Bonifacego w Gołdapi erygował bp Augustyn Bludau 25 sierpnia 1926 r. Wcześniej ludnością katolicką tu zamieszkałą opiekowali się jezuici z Tylży, którzy w jednym z domów regularnie odprawiali nabożeństwa już od roku 1700. W latach 1799–1806 był w Gołdapi kapelan wojskowy ze względu na stacjonujących tu żołnierzy katolickich, w tym Polaków z Poznańskiego. W czasie wojen napoleońskich i później do grupy katolików gołdapskich przybywali kapłani z sąsiednich ośrodków, np. z Elku, Giżycka i Olecka. Od 1884 r. z Mszą św. do Gołdapi przybywał kapelan wojskowy z Wystruci. 16 sierpnia 1894 r. została tu utworzona katolicka placówka duszpasterska ze stałym kapłanem. Kościół zbudowany został w latach 1894–1899. Konsekrował go czci św. Leona i św. Bonifacego bp Andrzej Thiel 25 czerwca 1895 r. Po zakończeniu II wojny światowej i zmianie granic Rzeczypospolitej Polskiej niemiecka ludność wyznania ewangelickiego opuściła miasto, a w jej miejsce przybyła polska ludność katolicka. W 1984 r. bp warmiński dokonał podziału parafii, wydzielając z niej nową parafię, pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła, przy odbudowanym w latach 1981–1984 poprotestanckim kościele. Należy do dekanatu gołdapskiego.

Kościół pw. św. Leona i św. Bonifacego zbudowano z czerwonej cegły i kamienia polnego w podmurówce, w stylu neogotyckim. Jest on na planie prostokąta, z wielobocznym prezbiterium i dwiema zakrystiami na planie kwadratu. Nad kruchtą i głównym wejściem znajduje się wieża na planie kwadratu z jednym prześwitem po każdej stronie, nakryta dachem spadzistym i zwieńczona krzyżem na szczycie. Kościół zaprojektowano na 19 m długości, 11 m szerokości, 17 m wysokości do sklepienia, 27 m wysokości wieży.

W prezbiterium – na osi – umieszczono płytę ołtarzową, wspartą na murewanej, słupkowej podstawie. Na płycie znajduje się tabernakulum w kształcie szafki. Powyżej, po obu stronach tabernakulum, na konsolach umieszczono drewniane figury patronów parafii: św. Leona Wielkiego (od strony zachodniej) i św. Bonifacego (od strony wschodniej). Okna prezbiterium oraz głównego korpusu przyozdabiają witraże. Przedstawiają one: środkowe – Pana Jezusa Ukrzyżowanego, boczne od strony wschodniej Matkę Boską Ostrobramską, a od strony zachodniej Matkę Boską Częstochowską. Kościół przed wojną posiadał jedyny polski napis znajdujący się na witrażu w środkowym oknie umieszczonym

w prezbiterium od strony północnej. Obecnie napis umieszczony jest pod krzyżem i zawiera dwa słowa „SPEŁNIŁO SIĘ”.

Na ścianie tęczowej kościoła znajdują się nisze, w których umieszczono drewniane figury: św. Józefa (od strony zachodniej) i Matki Bożej z Dzieciątkiem (od strony wschodniej). Przy figurach umieszczono prostokątne obrazy: Jezusa Miłosiernego (od strony zachodniej) i Matki Bożej Nieustającej Pomocy (od strony wschodniej). Pod figurami znajdują się dwa ołtarze boczne w tym samym stylu co ołtarz główny, ambonka i chrzcielnica.

Na uwagę zasługuje nadwieszona ambona, wykonana z drewna, na rzucie wieloboku, z parapetem, zapiekiem i baldachimem. Na płycinach dekorowanych maswerkami wyrzeźbiono polichromowane postacie Jezusa i czterech Ewangelistów. Zapiecek i baldachim bogato zdobione elementami gotyckimi: oślim grzbietem, wimpergą, czołgankami. Baldachim zwieńczony kwiatonem z krzyżem. Obiektem historycznym jest także drewniana, polichromowana chrzcielnica w kształcie kielicha z ośmioboczną czarą, wspartą na prostym trzonie. Chrzcielnica jest przykryta ośmioboczną pokrywą zwieńczoną krzyżem.

Naprzeciw ołtarza głównego znajduje się chór muzyczny z drewnianą balustradą, wsparty na sześciu filarach. Balustrada dekorowana maswerkami i pilastrami. W głębi znajdują się 12-głosowe organy piszczałkowe z początku XX w. Prospekt organowy ozdobiony elementami dekoracji gotyckiej.

Na terenie parafii znajduje się kaplica filialna pw. Jezusa Miłosiernego w Kozakach. Utworzono ją w 1992 r., a poświęcił ją bp Edward Samsel w 1995 r. Sam budynek pochodzi z lat pięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Wcześniej znajdowały się tu pomieszczenia mieszkalne. W kaplicy mieści się m.in. tabernakulum, drewniany ołtarz posoborowy, obraz Pana Jezusa Miłosiernego. Powierzchnia użytkowa kaplicy wynosi ok. 40 m².

Miejszem kultu jest także krzyż na Pięknej Górze (271 m n.p.m.). Powstał i został poświęcony w 2000 r. Wysokość krzyża wynosi 12 m, jego projektantem był inż. Eugeniusz Bartoszek, wykonawcą zaś Przedsiębiorstwo Instalacji Przemysłowych „Instal” S.A. z Białegostoku. Na tablicy znajduje się m.in. napis: „Zbawicielowi świata Jezusowi Chrystusowi w roku wizyty Ojca Świętego w naszej diecezji z prośbą o opiekę nad Ojczyzną naszą”.

Plebania to budynek murowany, na planie prostokąta, piętrowy, z poddaszem, stojący w niedalekim sąsiedztwie od kościoła (od strony północno-zachodniej). Zbudowano go w 1986 r. Do południowej elewacji przylega murowany podest, na którym znajduje się ołtarz polowy. Latem i w czasie większego napływu wiernych odprawia się przy nim nabożeństwa.

W 1997 r. do parafii należało 4 tys. katolików, w 2017 r. – 3800. W skład parafii wchodzi następujące miejscowości: Gołdap – ulice: Armii Krajowej (nr. 32a, 34), Chopina, Cicha, Elcka, Jaćwieska, Kajki, Kombatantów, Konopnickiej, Kościuszki, Królewiecka, Krzywa, Lwowska, Łokietka, 3 Maja, Mała, Mereckiego, Olecka, Osiedle I i II, Partyzantów, Polna, Tatyzy, Warszawska, Warsztatowa, Wileńska, Wojska Polskiego, Wodna, Wolności, Wysoka, Zielona, Źródłana), Jabłońskie, Jabramowo, Konikowo, Kozaki, Pogórze, Rostek, Suczki, Wrotkowo i Zatyki.

W ostatnim siedemdziesięcioleciu proboszczami parafii byli: ks. Józef Puciłowski (1946–1957), ks. Jan Kąkol (1957–1964), ks. Emilian Wojtach (1965–1975), ks. Aleksander Smędzik (1975–1984), ks. Mieczysław Kozik (1984–2009), ks. Czesław Król (2009–2020), ks. Albert Interewicz (od 2020 r.). Proboszczowi pomaga jeden wikariusz. Z parafii pochodzą m.in. ks. Józef Romanowski, ks. Zenon Ogórek, ks. Jerzy Balcer, o. Mirosław Zajkowski CSsR, ks. Jan Szymko, ks. Jarosław Stopko, s. Stanisława Helena Jurgielewicz CSL, s. Beata Białobrocka CSSF oraz Małgorzata Samsonowicz SAC.

W. Barczewski, *Nowe kościoły katolickie na Mazurach*, Olsztyn 1926; *Gołdap. Z dziejów miasta i powiatu*, pod red. A. Wakara, Olsztyn 1971; J. Ptak, *Gołdap*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 1270; *Gołdap i okolice*, pod red. J. Kopiała, Suwałki 1995; W. Guzewicz, K. Sęk, *Dziedzictwo wiary. Parafie i kościoły dekanatu gołdapskiego pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła*, Ełk 2011, s. 41–50; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 288–290; J. Sikora, *Z wizytą w parafii św. Leona i św. Bonifacego w Gołdapi*, „Martyria” 2012, nr 11, s. 14, 24; M. Jodkowski, *Dzieje katolickiej placówki duszpasterskiej w Gołdapi w XIX i pierwszej połowie XX wieku*, „Studia Ełckie” 2013, nr 3, s. 305–319; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017. w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 137.

Gołdap **(Św. Józefa Robotnika)**

Parafię pw. św. Józefa Robotnika erygował bp warmiński Edmund Piszcz 1 lipca 1991 r. Wyłoniona została z części parafii pw. NMP Matki Kościoła w Gołdapi. Parafia swoją siedzibę ma przy ul. 1 Maja, przy drodze prowadzącej do sanatorium i wchodzi w skład dekanatu gołdapskiego.

Rolę kościoła parafialnego pełni tu tymczasowa kaplica, wybudowana w latach 1991–1993 staraniem ks. Waldemara Barnaka i parafian. Poświęcił ją wraz z dzwonem ku czci św. Józefa bp Edward Samsel 22 czerwca 1993 r. Pierwszą Mszę św. sprawowano w niej 7 lipca 1991 r. Obiekt, zbudowany z cegły, otynkowany i pomalowany na żółto, utrzymany jest w stylu współczesnym. Jest to jednonawowy kościół na planie prostokąta. Nawę główną nakrywa dach dwuspadowy z blachy miedzianej. Całkowita długość kościoła wynosi 27 m, szerokość 11 m, wysokość do sklepienia 9 m.

Prezbiterium na planie prostokąta, zakończone łukiem. Na ścianie głównej prezbiterium na osi umieszczono duży drewniany krzyż z figurą Jezusa Chrystusa. Poniżej znajduje się jednodrzwiżkowe tabernakulum, wokół którego rozchodzą się promienie ognia. Po bokach rozmieszczone symetrycznie dwie duże, prostokątne, zakończone łukiem wnęki. Tam znajdują się figury Matki Bożej Niepokalanie Poczętej (od strony zachodniej) i św. Józefa (od strony wschodniej). Na ścianach bocznych zawieszono są obrazy: Matki Bożej Nieustającej Pomocy (od strony wschodniej) i Jezusa Miłosiernego (od strony zachodniej). Ściany te ozdabiają malowane stacje Drogi Krzyżowej ujęte w szerokie drewniane ramy zwieńczone krzyżykiem.

Na terenie parafii znajduje się kaplica filialna pw. Chrystusa Króla w Galweciach (oddalona o 10 km od Gołdapi). Została ona wybudowana w 1987 r. Przypomina dom jednorodzinny, ponieważ nie można było w tym czasie uzyskać pozwolenia na kaplicę, tylko na dom katechetyczny. Obiekt jest murowany, dwupoziomowy, o wymiarach 12 m na 12 m. Do kultu przeznaczono parter. Druga kondygnacja – to wysoki strych (niezagospodarowany). Wewnątrz kaplicy centralne miejsce zajmuje prezbiterium. Usytuowano tu drewniany ołtarz posoborowy, lektorium i miejsce przewodniczenia. W kaplicy znajduje się tabernakulum, a nad nim obrazy Jezusa Miłosiernego oraz Matki Bożej Karmiącej.

Mszę św. proboszcz parafii sprawuje także w Sanatorium Uzdrawiskowym przy ul. Wczasowej 7.

Plebania, przylegająca do świątyni od strony północnej, została wybudowana wraz z kościołem w latach 1991–1993. To budynek z cegły, jednopiętrowy, z poddaszem i dachem dwuspadowym, o wymiarach: długość 13 m i szerokość 9 m.

W 1997 r. do parafii należało ok. 2000 katolików, w 2017 r. – 2500. W skład parafii wchodzi pięć miejscowości: Botkuny, Galwecie, Gołdap (ulice: Akacja, Bukowa, Brzozowa, Cisowa, Gumbińska, Jaworowa, Jeziorowa, Jodłowa, Leśna, Łączna, Pagórkowa, 1 Maja, Plażowa, Sosnowa, Spacerowa, Sportowa, Stadionowa, Świerkowa, Ustronie, Wiosenna, Wierzbowa, Zatorowa i Zatorze), Jurkiszki i Niedrzwica.

Na przestrzeni funkcjonowania placówki funkcję proboszcza pełnili następujący kapłani: ks. Waldemar Barnak (1991–2002), ks. Mirosław Mścichowski (2002–2003), ks. Andrzej Jarzabek (2003–2016), ks. Władysław Kleczkowski (od 2016 r.). Z parafii pochodzą m.in. ks. Józef Kowalewski, ks. Wojciech Jabłoński, o. Mirosław Chmielewski CSsR, ks. Mirosław Orzechowski SVD, s. Aneta Osiecka RM.

J. Sikora, *Z wizytą w parafii św. Józefa Robotnika w Gołdapi*, „Martyria” 2009, nr 5, s. 12, 24; W. Guzewicz, K. Sęk, *Dziedzictwo wiary. Parafie i kościoły dekanatu gołdapskiego pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła*, Elk 2011, s. 51–57; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 285–287; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 136.

Górne **(Św. Antoniego Padewskiego)**

Początek Górnego wiąże się z rokiem 1565. Wówczas to książę Albrecht nadał staroście straduńskiemu, Wawrzyńcowi von Halle, 196 włók na prawie lennym i 15 lat wolnizny. Ziemia ta leżała w czterech działach nad Jarką i Bitkowicą, między wsiami: Żelazki, Kołkowo, Kolniszki i Bronisze. Na nich to właśnie powstała wieś Górne albo Górny Dwór. Od 1581 r. istniał już tu zbór ewangelicki, a jego pierwszym pastorem był Stanisław Schmalin. Do XIX w. kolejni pastory pochodziли z Mazur, a nabożeństwa sprawowano w języku polskim.

Murowany kościół wzniesiono tu w latach 1612–1617. Była to późnogotycka budowla salowa, przykryta sklepieniem sieciowym. W 1825 r. – w obawie przed zawaleniem – rozebrano wieżę, a w latach 1839–1841 (lub 1837–1840) kościół został poddany przebudowie neoklasycyzmu według projektu Karla Friedricha Schinka. W drugiej połowie XVIII w. przy parafii założono szkołę szlachecką (w 1800 r. uczyło się w niej 52 uczniów).

Podczas II wojny światowej wieś wraz z kościołem została dotkliwie zniszczona. Ludność polska przybyła tu dopiero w 1947 r. (pochodziła głównie z województwa kujawsko-pomorskiego). Pod względem administracji kościelnej mieszkańcy Górnego należeli początkowo do parafii pw. św. Leona i św. Bonifacego w Gołdapi. Sytuacja polityczna w kraju po 1945 r. – przede wszystkim działania władz PRL – nie pozwoliła na odrestaurowanie kościoła ewangelickiego, wobec czego zbudowano tu najpierw kaplicę w 1957 r., a w 1977 r. także i kościół (dziełem tym zajmował się ks. Stanisław Kwarciniński). Działkę pod świątynię przekazał bp warmiński Józef Drzazga w 1971 r. On też dokonał wmurowania kamienia węgielnego oraz jego poświęcenia (2 lipca 1978 r.). Przez wiele lat władze państwowe nie godziły się na powstanie parafii w Górnym. W związku z tym działał tutaj najpierw samodzielny ośrodek duszpasterski (18 października 1984 r.), a parafię utworzono dopiero po 1989 r., tj. po zmianach politycznych w kraju (8 lipca 1989 r.). Wchodzi w skład dekanatu gołdapskiego.

Kościół pw. św. Antoniego Padewskiego to budowla z białej cegły, obłożona kamieniem, na planie prostokąta, z dzwonnica od strony południowej. Jest to kościół jednonawowy, nakryty dachem dwuspadowym. Ma wysokie i ostre szczyty na wzór kościołów góralskich. Całkowita długość kościoła wynosi 14 m, szerokość 8 m, wysokość do sklepienia 6 m. W fasadzie umieszczona jest wieża na planie prostokąta, wysunięta przed lico, przykryta spadzistym dachem dwuspadowym, z kruchtą i wejściem głównym.

Wewnątrz świątyni centralne miejsce zajmuje prezbiterium. W prezbiterium na ścianie głównej zawieszony jest drewniany krzyż. Poniżej umieszczono obraz św. Antoniego Padewskiego (patrona parafii). Po obu stronach krzyża znajdują się trzy obrazy: Niepokalanego Serca Maryi, Najświętszego Serca Pana Jezusa i Miłosierdzia Bożego. Poniżej obrazu św. Antoniego wbudowano metalowe tabernakulum w formie prostokątnej szafki. Na ścianie bocznej prezbiterium (od strony zachodniej) umieszczona jest na drewnianej półce figura Matki Bożej Fatimskiej, a w narożu prezbiterium od strony wschodniej stoi na statywie obraz Matki Bożej Częstochowskiej, zwieńczony literą M z krzyżem. Ołtarz soborowy w kształcie sarkofagu, wykonany z szarego granitu, ambonka z brązowego granitu, obita drewnem. Dekorację stanowi brązowy granit w formie krzyża tau.

Na terenie parafii znajdują się dwie kaplice filialne: w Żelazkach pw. Matki Bożej Częstochowskiej i w Pogorzeli pw. św. Urszuli Ledóchowskiej, utworzone w latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia. Kaplica w Żelazkach przerobiona została z jednorodzinnej budynku mieszkalnego. W prezbiterium kaplicy umieszczono dużych rozmiarów krzyż, a obok niego po jednej stronie obraz Matki Bożej Częstochowskiej i tabernakulum, po drugiej zaś obraz Jezusa Miłosiernego. Miejsowość Żelazki oddalona jest od Górnego o 10 km.

Kaplicę w Pogorzeli przebudowano z salki katechetycznej w 1986 r. Jest to budynek murowany, na działce o powierzchni blisko 40 arów, może pomieścić ok. 250 osób. Centrum prezbiterium stanowi przenośny ołtarz, po jego prawej stronie znajduje się ambonka. Prezbiterium ma także metalowe tabernakulum. Centralne miejsce zajmuje tu duży krzyż z figurą Chrystusa oraz obrazy: św. Urszuli Ledóchowskiej, Matki Bożej Nieustającej Pomocy i Jezusa Miłosiernego. Kaplica w Pogorzeli oddalona jest od kościoła parafialnego o 14 km.

Parafia nie ma własnego cmentarza. Wierni z parafii św. Antoniego Padewskiego w Górnym chowani są najczęściej na cmentarzu komunalnym w Goldapi i Kowalach Oleckich. Groby znajdują się także przy dawnym kościele ewangelickim. Na niektórych zachowały się dane zmarłych, zapisane w języku niemieckim, oraz daty śmierci z okresu XIX i XX w., np. 1882, 1902, 1911, 1941. Nieopodal ruin kościoła i zaniedbanych grobów znajduje się kamienny pomnik z płytą, poświęcony pamięci mieszkańców parafii Górne poległych w I wojnie światowej (1914–1918).

Plebania, przylegająca do kościoła od strony zachodniej, została wybudowana w 1977 r. Jest to budynek z cegły, o elewacji z kamieni w tym samym stylu co kościół, jednopiętrowy, z poddaszem, o wymiarach: 10 m długości i 5 m szerokości.

W 1997 r. liczbę katolików podawano na ok. 1200 osób, w 2017 r. – 850. Parafię tworzy 12 miejscowości: Babki, Borkowina, Bronisze, Dorsze, Dzięgiele, Górne, Kolniszki, Piastowo, Pogorzal, Regiele, Wilkasy i Żelazki.

Od 1982 r. do 1995 r. opiekę duszpasterską w Górnym sprawowali ks. Wincenty St. Zalewski i ks. Adam Maciąg (czasowo 15 V – 1 VI 1987). Po nich proboszczem był ks. Grzegorz Zwierzyński (1995–2001), ks. Marek Duba (2001–2007), ks. Andrzej Źochowski (2007–2015), ks. Krzysztof Kondratowicz (2015–2021), ks. Janusz Haraburda (od 2021 r.). Z parafii pochodzą m.in. ks. Henryk Kazaniecki SAC, ks. Jarosław Pierzgałski, o. Leszek Siebert OFM Cap., s. Sabina Bobrowska CSC.

W. Guzewicz, K. Sęk, *Dziedzictwo wiary. Parafie i kościoły dekanatu goldapskiego pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła*, Elk 2011, s. 59–65; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 294–296; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Górne*, „Martyria” 2012, nr 7–8, s. 10, 24; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 138.

Grabnik (Matki Bożej Częstochowskiej)

Nazwa miejscowości pochodzi od staropruskiego słowa „grabnis” oznaczającego drzewo buk. Pierwsze wzmianki o tej miejscowości można znaleźć w przywileju z 1482 r., który zapowiadał powstanie tu parafii. Do lokacji wsi doszło w 1484 r., wówczas zajmowała ona 60 włók ziemi. Wzmianka w *Słowniku geograficznym* z 1881 r. podaje, że na początku XVI w. proboszczem tejże parafii był ks. Paweł, lecz brak potwierdzenia tego w innych (późniejszych) przekazach źródłowych.

W czasie reformacji ludność mieszkająca na tym terenie przyjęła luteranizm, a władze protestanckie zarządziły wybudowanie drewnianego kościoła. Wznoszono go w latach 1565–1566. Wraz z utworzeniem zboru powstała tu także pierwsza szkoła (od 1835 r. była to szkoła dwuklasowa). Podczas najazdu Tatarów (w połowie XVII w.) wieś spalono, ale oszczędzono kościół. Z biegiem lat został on rozebrany (pozostała tylko wieża), a na jego fundamentach w 1865 r. postawiono nowy, obecnie istniejący. W XIX i na początku XX w. znajdowały się w nim m.in. dwa dzwony z lat 1661–1686 (zabrane stąd podczas I wojny światowej przez wojska niemieckie; jeden z nich znajduje się obecnie na terytorium Niemiec w miejscowości Egenroth/Taunus) oraz świecznik „pająk” z napisem „Matias Kruszewsky – 1697”.

Po 1945 r. kościół został oddany do użytku ludności katolickiej. Jego poświęcenia dokonał ks. Józef Kački CRL. Przy tej okazji nadano kościołowi tytuł Matki Bożej Częstochowskiej. W latach 1956–1982 stanowił on samodzielny wikariat i kościół filialny parafii w Starych Juchach. Przez osiemnaście lat pozostawał bez własnego kapłana, a obsługiwany był przez Księża Kanoników Regularnych Laterańskich z Elku (do 1953 r.), a potem przez kapłanów ze Starych Juch (do lata 1963 r.). W 1963 r. przybył do Grabnika ks. Romuald Czajewski jako wikariusz parafii w Starych Juchach do obsługi kościoła w Grabniku, a po nim w 1971 r. – ks. Stanisław Rogowski. Z racji przeciwstawiania się władz państwowych parafię kanonicznie erygował dopiero bp Jan Obląk 21 lipca 1982 r. Dziś wchodzi ona w skład dekanatu pw. Świętej Rodziny w Elku.

Kościół pw. Matki Bożej Częstochowskiej jest zbudowany na planie prostokąta, neogotycki, z cegły, otynkowany. Nawę główną i prezbiterium nakrywa dach dwuspadowy. Od północy do kościoła przylega zakrystia na planie kwadratu, a od zachodu czterokondygnacyjna drewniana wieża na planie kwadratu (kondygnacje wyznaczają gzymsy), wysunięta przed lico muru, przykryta dachem dwuspadowym, której fundamenty i podpiwniczenie pochodzą z roku 1565. Całkowita długość kościoła wynosi 26 m, szerokość 18 m, wysokość do sklepienia 12 m, a wieży – 40 m.

Kościół posiada wewnątrz o układzie jednonawowym. Ołtarz główny znajduje się w centralnej części świątyni, na białej ścianie prezbiterium, wyznaczonej pasami z czerwonej cegły, na osi znajduje się dużych rozmiarów krzyż z drewna lipowego z rzeźbą Chrystusa. Poniżej od strony południowej wisi obraz Matki Bożej Częstochowskiej, a od północnej znajduje się na wystającej płycie marmurowej, wspartej na słupku o podstawie prostokąta, tabernakulum w formie szafki. Ołtarz soborowy – to prosty stół w formie sarkofagu, wykonany z białego granitu, podobnie jak podstawa tabernakulum i ambonki. Drewniana chrzcielnica, umieszczona w prezbiterium po stronie południowej, ma kształt sześcianu z półkolistą pokrywą zwieńczoną krzyżem. Naprzeciw ołtarza głównego znajduje się chór muzyczny z drewnianą balustradą oraz zabytkowe organy z XVIII w. (odnowione w 1810 r.), autorstwa Johanna Christopha Ungefunga. Ściany kościoła zdobią wykonane z jasnego drewna płaskorzeźby Drogi Krzyżowej.

Do parafii należy kaplica filialna pw. Najświętszego Serca Jezusa w Woszczelach, poświęcona 26 czerwca 2003 r. Została ona zbudowana z pustaków w latach

1983–1985 staraniem ówczesnego proboszcza parafii ks. Stanisława Rogowskiego. Płaski dach kryje obiekt w kształcie czworoboku o wymiarach 10 m na 7 m i 3 m wysokości. Wewnątrz kaplicy centralne miejsce zajmuje prezbiterium. Na ścianie głównej wisi duży drewniany krzyż z rzeźbioną figurą Chrystusa, obok tabernakulum i obraz wyobrażający Jezusa. Ołtarz soborowy wykonany jest z drewna. Na ścianach kaplicy wiszą m.in. obrazy Jezusa Miłosiernego i Dobrego Pasterza oraz stacje Drogi Krzyżowej.

Specyfiką parafii są organizowane co roku, począwszy od końca lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia, piesze pielgrzymki z Elku do Grabnika. Inicjatorem ich był bp Józef Wysocki. Najpierw odbywały się one w Niedzielę Palmową, obecnie zaś 26 sierpnia, czyli w dzień przypadającego w parafii święta patronalnego. Udział w tych w pielgrzymkach bierze zwykle ok. 1000 osób. Poza tym w parafii działa jeden z dwóch w diecezji elckiej chórów męskich. Należy do niego kilkunastu mężczyzn. Jest to chór jednogłosowy.

Cmentarz parafialny znajduje się w odległości kilkuset metrów od kościoła parafialnego. Otacza go mur kamienny, jego powierzchnia sięga 0,8 ha. Najstarsze zachowane na nim groby pochodzą z okresu I wojny światowej oraz okresu międzywojennego. Katolikom został przekazany na początku lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia.

Plebania powstała w latach 1980–1990 i jest to budynek murowany, piętrowy, podpiwniczony, zbudowany w kształcie litery L o następujących przybliżonych wymiarach: długość – 12 m, szerokość – 5 m, wysokość – 6 m.

Zarówno w roku 1997, jak i 2017 do parafii należało ok. 900 katolików. Zgrupowani są oni w siedmiu miejscowościach: Czerwonka, Grabnik, Grabnik PGR (Grabnik Osada), Królowa Wola, Malkinie, Rogale i Woszczele (wraz z koloniami).

Pierwszym proboszczem parafii był ks. Stanisław Rogowski (1982–2002), a po nim urząd ten piastowali: ks. dr Marek Janowski (2002–2008), ks. dr hab. Stanisław Strękowski (2008–2016), ks. Krzysztof Karski (2016–2023), ks. Grzegorz Kunko (od 2023 r.). Z parafii pochodzi m.in. s. Damaris Beata Wąsewicz CSFN.

J. Kawecki, B. Roman, *Elk. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1970; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Grabnik*, „Martyria” 2004, nr 1, s. 12–13, 24; M. Hanulak, *Dzieje Parafii Trójcy Przenajświętszej w Starych Juchach w latach 1945–2001*, Olsztyn 2002 [mps BUWM]; W. Guzewicz, *Parafie Elku i okolic: Parafia pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Grabniku*, „Elk i my”, 2008, nr 5, s. 7; W. Guzewicz, *Kościół i parafia ziemi elckiej*, Elk 2008, s. 91–97; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 297–299; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 139.

BIBLIOGRAFIA

- Goddap. *Z dziejów miasta i powiatu*, pod red. A. Wakara, Olsztyn 1971.
Guzewicz W., „Powiedz ludziom, niech więcej nie płaczą...”. *Słownik biograficzny zmarłych księży diecezji elckiej (1992–2017)*, Elk 2017.
Guzewicz W., *Diecezja elcka w zarysie (1992–2012)*, Elk 2012.
Guzewicz W., *Kościół i parafia ziemi elckiej*, Elk 2008.
Guzewicz W., *Służyć Bogu i ludziom*, t. I, Gdynia 2019.

- Guzewicz W., Sęk K., *Dziedzictwo wiary. Parafie i kościoły dekanatu goldapskiego pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła*, Ełk 2011.
- Kawecki J., Roman B., *Ełk. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1970.
- Ptak J., *Goldap*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 1270.
- Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012.
- Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017.

CHURCHES AND PARISHES OF THE DIOCESE OF EŁK (PART 9)

SUMMARY

The article presents three parishes from Goldap (of the Blessed Virgin Mary, Mother of the Church, St. Leon and St. Boniface and St. Józef the Worker), the parish in Górne and the parish in Grabnik.

KEYWORDS: Goldap, Górne, Grabnik, Diocese of Ełk, Catholic Church

